

# ÜLERIIGILINE TASEMETÖÖ

## ÜHISKONNAÕPETUS

9. KLASS

13. MAI 2003

Variant A

ÕPILASE NIMI \_\_\_\_\_

POISS  VÕI TÜDRUK

KOOL \_\_\_\_\_

MAAKOND \_\_\_\_\_ LINN \_\_\_\_\_

1., 2., 3. ÕPPEVEERANDI HINNE \_\_\_\_\_

TASEMETÖÖ PUNKTISUMMA \_\_\_\_\_

TASEMETÖÖ HINNE \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

**Õpetajale****1. Ühenda mõiste seletusega. Märki mõiste ette sobiv seletuse number.**

4 punkti	
----------	--

- |  |  |                          |
|--|--|--------------------------|
| 1) Parlamendi poolt kinnitatud riigi tulud ja kulud                      | <input type="checkbox"/> põhiseadus        | <input type="checkbox"/> |
|  | <input type="checkbox"/> ametiühing        |                          |
| 2) Erakonnaliikmetest koosnev saadikute grupp Riigikogus                 | <input type="checkbox"/> apelleerimine     | <input type="checkbox"/> |
|  | <input type="checkbox"/> tsensus           |                          |
| 3) Valimisõiguse piirang vanuse tõttu                                    | <input type="checkbox"/> diskrimineerimine | <input type="checkbox"/> |
|  | <input type="checkbox"/> fraktsioon        |                          |
| 4) Kellegi õiguste piiramine soo, rassi, rahvuse, usu jt tunnuste alusel | <input type="checkbox"/> eelarve           | <input type="checkbox"/> |
|  | <input type="checkbox"/> naturalisatsioon  | <input type="checkbox"/> |

**2. Seleta mõisted.**

2 punkti	
----------	--

Referendum – .....

.....

Tolerantsus – .....

.....

**3. Tähista ristikesega loetelust kolm tegevust, mis ei ole seadusevastased.**

3 punkti	
----------	--

- |  |                          |
|--|--------------------------|
| <input type="checkbox"/> Allkirja andmine Eesti elektri jaamade erastamise vastu | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Poliitiku pildumine tomatitega                          | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Altkäemaksu andmine                                     | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Valitsuse kritiseerimine                                | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Kriminaalprotsessil advokaadi kaitse nõudmine           | <input type="checkbox"/> |

**Õpetajale**

4 punkti

**4. Seleta tähendus ja too üks näide.**

Ühiskondlik liikumine – .....

.....

Näide: .....

Erakond – .....

.....

Näide: .....



**5. Tähista ristikesega viis demokraatlikule riigile iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

 Sõnavabadus Üks ametlik ideoloogia Seadusandliku, täidesaatva ning kohtuvõimu lahusus Tsensuur Vähemuste õiguste garanteerimine Mitmeparteilisus Rahvaalgatuslikud liikumised on keelatud Eraelu puutumatus**6. Märki väidete järele, millise võimu õiguste või kohustustega on tegemist.**

4 punkti

(President – P; valitsus – V; Riigikogu – RK; kohalik omavalitsus – KOV.  
*Iga variant esineb üks kord.*)

Kohustus korraldada tänavavalgustust .....

Õigus nimetada ametisse välissaadikuid .....

Õigus kinnitada ehk ratifitseerida välislepinguid .....

Kohustus koostada riigieelarve .....

**Õpetajale**

6 punkti

**7. Täida lüngad.**

Eesti Vabariigi president valitakse ..... aastaks.

Täidesaatev võim Eesti Vabariigis kuulub .....

Riigikogu liikmete arv on ..... saadikut.

Riigikogu valimistel võivad osaleda ..... -aastased .....

..... (kes?).

Kohaliku omavalitsuse volikogud valitakse ..... aastaks.

**8. Tähista ristikesega viis väidet, mis on iseloomulikud kodanikuühiskonnale.**

5 punkti

Õigus koonduda mittetulundusühingusse

Kohustus kuuluda ametiühingusse

Õigus mõjutada riigivõimu demonstratsioonide ja allkirjade kogumisega

Eksisteerida võivad ainult riigikoolid

Vabadus astuda ja kuuluda erakonda

Õigus avaldada meelt Toompeal korraldatavas maameeste piketis

Tegutsemine ainult seadusega lubatud raamides

Õpetajale

5 punkti	
----------	--

9. Täida lüngad.

Eestis tuleb tasuda kaupadelt ja teenustelt 18% .....maksu.

Aktsiisimaks on kehtestatud ..... ja  
..... (missugustele kaupadele?).

Eestis kehtib ..... maksumäär.

Üksikisik peab oma töötasult maksma riigile 26% .....maksu.

10. Märki ristikesega viis turumajandusele iseloomulikku tunnust.

5 punkti	
----------	--

Riik määrab toodete hinna

Majanduses esineb vaba konkurents

Kauba hind kujuneb nõudmise ja pakkumise tulemusena

Majanduses esineb omandivormide paljusus

Inimesed toodavad algeliste vahenditega eluks vajaliku

Kodanikel on õigus tegeleda ettevõtlusega

Inimeste edukus ja heaolu sõltub nende endi ettevõtlikkusest

Õpetajale

11. Leia põhiseaduse alusel viis ainult Eesti Vabariigi kodanikule kehtestatud õigust.

5 punkti	
----------	--

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

12. Nimeta kolm tingimust, mis on esitatud Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejale.

3 punkti	
----------	--

1) .....

2) .....

3) .....

13. Vasta tekstikatke alusel küsimustele.

3 punkti	
----------	--

*Kohtunikku on ajakirjanduses ja Kaitsepolitsei poolt süüdistatud altkäemaksu võtmises ja 18-aastase noormehe oma korteris kinnipidamises. Kohut ei ole veel toimunud. Kohtunik eitab talle esitatud süüdistusi.*

1) Missugust demokraatliku kohtupidamise põhimõtet on kohtuniku suhtes rikutud?

.....

2) Missuguseid inimõigusi on ajakirjandus kohtuniku suhtes rikkunud?

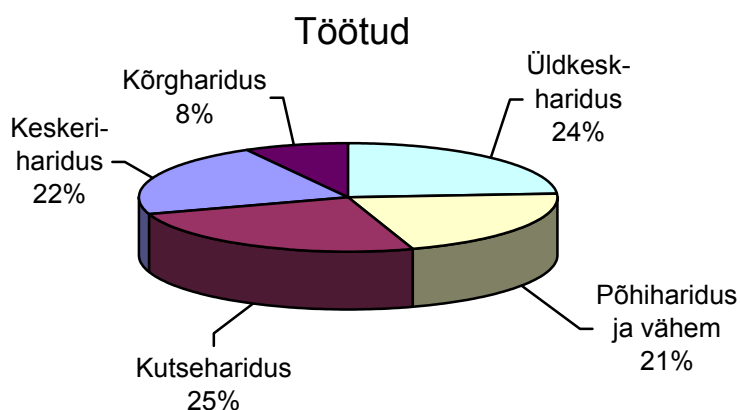
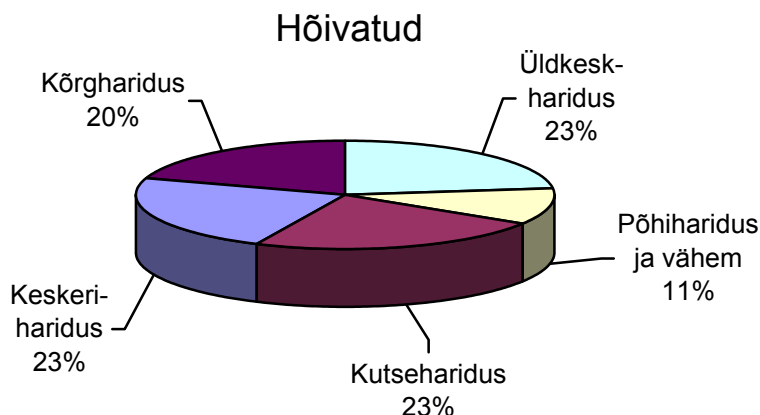
.....

3) Põhjenda oma arvamust.

.....

.....

**14. Diagramm: Hõivatud (töötavad inimesed) ja töötud protsentides aastal 2000 hariduse järgi.**



1) Millise haridusega inimesed olid 2000. a. tööturul kõige rohkem hõivatud? Leia kaks.

a) .....

b) .....


2) Millise haridusega inimesed olid 2000. a. kõige enam töötud? Leia kaks.

a) .....

b) .....


3) Too välja kaks põhjust, miks oli olukord tööturul just niisugune, nagu kirjeldatud sektordiagrammis.

a) .....

b) .....


**LISAÜLESANNE**

**Täidetakse peale põhitoõ lõpetamist.**

**Koosta jutuke, kasutades loetletud mõisteid loogilises seoses.  
Mõistete definitsioonide esitamine ei ole jutuke.**

Iga märksõna (7) õige kasutamine loogilises seoses annab 1 punkti, jutukese terviklikkus 1 punkti.

Märksõnad:

*Nõudmine,  
pakkumine,  
туру tasakaal,  
jäik nõudlus,  
elastne nõudlus,  
konkurents,  
monopoolne seisund.*

# ÜLERIIGILINE TASEMETÖÖ

## ÜHISKONNAÕPETUS

9. KLASS

13. MAI 2003

Variant B

ÕPILASE NIMI \_\_\_\_\_

POISS  VÕI TÜDRUK

KOOL \_\_\_\_\_

MAAKOND \_\_\_\_\_ LINN \_\_\_\_\_

1., 2., 3. ÕPPEVEERANDI HINNE \_\_\_\_\_

TASEMETÖÖ PUNKTISUMMA \_\_\_\_\_

TASEMETÖÖ HINNE \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

Õpetajale

1. Ühenda mõiste seletusega. Märki mõiste ette sobiva seletuse number.

4 punkti	
----------	--

- |   |   |                          |
|---|---|--------------------------|
| 1) Õiguslik protseduur kodakondsuse saamiseks                             | <input type="checkbox"/> indiviid         | <input type="checkbox"/> |
|   | <input type="checkbox"/> defitsiit        |                          |
| 2) Riigi elanik, kellel on kodakondsus                                    | <input type="checkbox"/> pluralism        | <input type="checkbox"/> |
|   | <input type="checkbox"/> lisaeelarve      |                          |
| 3) Seisukohtade, vaadete, teooriate paljusus ning mitmekesisus ühiskonnas | <input type="checkbox"/> kompromiss       | <input type="checkbox"/> |
|   | <input type="checkbox"/> kodanik          |                          |
| 4) Kauba või teenuse puudujääk  | <input type="checkbox"/> konsensus        | <input type="checkbox"/> |
|   | <input type="checkbox"/> naturalisatsioon |                          |

2. Seleta mõisted.

2 punkti	
----------	--

Fraktsioon – .....

.....

Kompromiss – .....

.....

3. Tähista ristikesega loetelust kolm tegevust, mis ei ole seadusevastased.

3 punkti	
----------	--

- |   |                          |
|---|--------------------------|
| <input type="checkbox"/> Kohtus valetunnistuse andmine                    | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Kodakondsuse vahetamise taotlemine               | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Põhikooli õpilaste suitsetamine väljaspool kooli | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Eesti riigi kaitse taotlemine välismaal          | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Riigi kulul põhihariduse omandamine              | <input type="checkbox"/> |

**Õpetajale**

4 punkti

**4. Seleta tähendus ja too üks näide.**

Survegrupp – .....

.....

Näide: .....

Kodanikuühiskond – .....

.....

Näide: .....



**5. Tähista ristikesega viis diktaatorlikule režiimile (autoritaarsed ja totalitaarsed riigid) iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

 Kõikide kodanike võrdsus seaduse ees Esiplaanile seatakse riiklikud huvid Inimõiguste eiramine/ignoreerimine/mittetäitmine Vabad, demokraatlikud valimised Rahval ei ole võimalust riigi juhtimises osaleda Inimõigused on tagatud Riik sekkub inimeste eraellu Rikutakse kodanike poliitilisi õigusi**6. Märki väidete järele, millise võimu õiguste või kohustustega on tegemist.**

4 punkti

(President – P; valitsus – V; Riigikogu – RK; kohalik omavalitsus – KOV.  
*Iga variant esineb üks kord.*)

Õigus mitte välja kuulutada seadusi .....

Õigus otsustada, kuhu rajada uus veekeskus .....

Õigus kehtestada astmeline tulumaks .....

Kohustus ja õigus arendada riiklikku teede- ja sidevõrku .....

**Õpetajale**

6 punkti

**7. Täida lüngad.**

Eesti on riiklikult korralduselt ..... vabariik,  
kus kõrgema võimu kandja on kandja on .....

Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub .....

Riigikogusse saab kandideerida alates ..... eluaastast.

Riigikogu liikmed valitakse ..... aastaks.

Kohaliku omavalitsuse esinduskogu on .....

**8. Tähista ristikesega viis kodanikuühiskonnale iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

Kohustus olla riigikiriku liige

Kohustus kuuluda riiklikesse massiorganisatsioonidesse

Õigus väljendada oma arvamust

Vaba ajakirjanduse olemasolu

Riigivõimule surve avaldamine oma eesmärgi saavutamiseks

Mittetulundusühingute tegevus

Tegutsemine ainult seadusega lubatud raamides

**Õpetajale**

5 punkti

**9. Täida lüngad.**

Riiki sisse- või väljaveetavalt kaubalt nõutakse .....maksu.

Tööandja on kohustatud maksma riigile töötaja palgale lisaks 33%

..... maksu ja töötaja ise 26% .....maksu.

Aktsiisimaks on kehtestatud ..... ja

..... (missugustele kaupadele?).

**10. Märki ristikesega viis turumajandusele iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

Palgad ja hinnad kujunevad vabalt

Valitseb naturaalmajanduslik tootmine

Hinnad kujunevad vastavalt nõudmise ja pakkumise vahekorrale

Igaühe edukus ja heaolu sõltub tema enda ettevõtlikkusest

Kõik ettevõtted on riiklikus omandis

Turg reguleerib kauba tootmist

Tarbijate valikuid mõjutab reklaam

Õpetajale

11. Leia põhiseaduse alusel viis nii Eesti Vabariigi kodanikule kui ka alalise elamisloaga mittekodanikule kehtestatud õigust.

5 punkti	
----------	--

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

12. Nimeta kolm võimalust Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks.

3 punkti	
----------	--

1) .....

2) .....

3) .....

13. Vasta tekstikatke alusel küsimustele.

3 punkti	
----------	--

*Haigekassa on vähki põdeva naise raviks kulutanud üle 100 000 krooni. Nüüd soovib haigekassa seda raha tagasi. Naisel on olemas haigekassa kaart ja talle laieneb ravikindlustus. Kallis ravim on sundinud naise surmahaiguse taanduma. Samas on Eestis tuhandeid vähihaigeid, kes vajavad samuti raha.*

1) Kellele on tagatud Eestis tervisekaitse?

.....

2) Missugust inimõigust on naise suhtes rikutud?

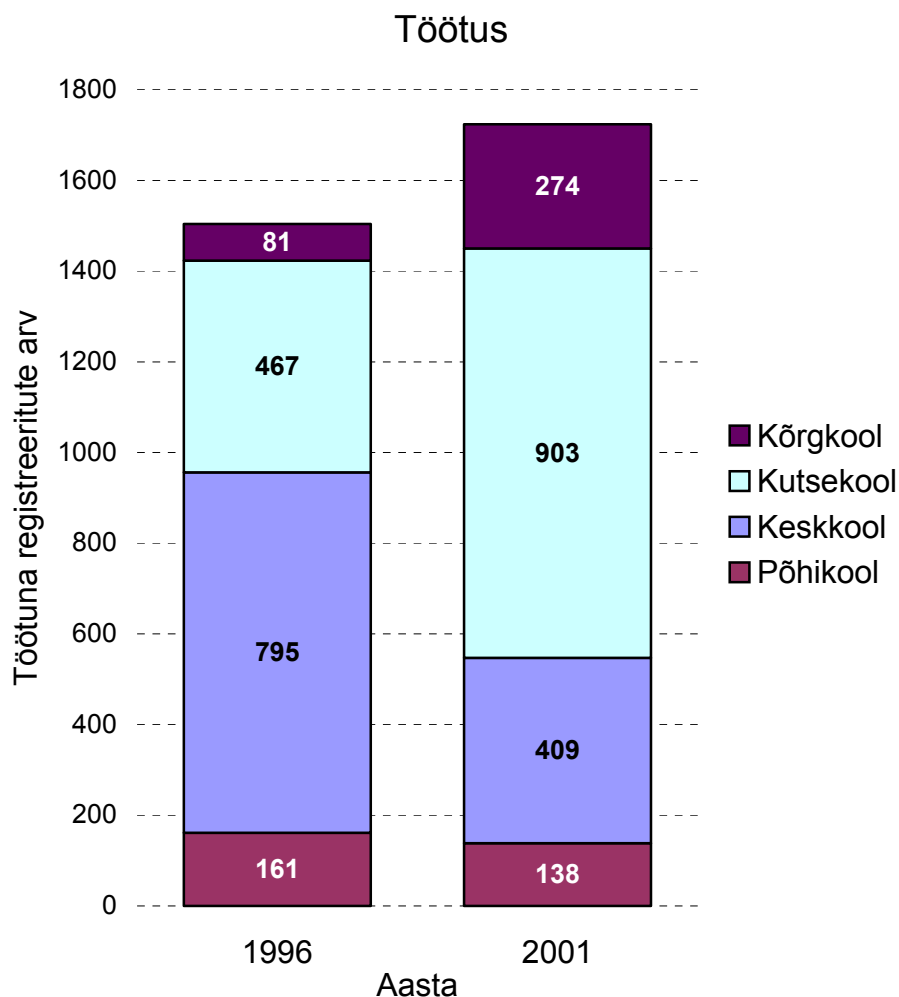
.....

3) Põhjenda oma arvamust.

.....

.....

**14. Diagramm: Töötuna registreeritud koolilõpetajad Eesti tööturul aastatel 1996 – 2001 koolitüüpide järgi.**



1) Millist tüüpi koolide lõpetanute hulgas on töötute arv võrreldes aastaid 1996 ja 2001 vähenenud? Nimeta kaks.

- a) .....
- b) .....


2) Millist tüüpi koolide lõpetanute hulgas on töötute arv võrreldes aastaid 1996 ja 2001 kasvanud? Nimeta kaks.

- a) .....
- b) .....


3) Too välja kaks põhjust, miks see nii on.

- a) .....
- b) .....


**LISAÜLESANNE**

**Täidetakse peale põhitöö lõpetamist.**

**Koosta jutuke, kasutades loetletud mõisteid loogilises seoses.  
Mõistete definitsioonide esitamine ei ole jutuke.**

Iga märksõna (7) õige kasutamine loogilises seoses annab 1 punkti, jutukese terviklikkus 1 punkti.

Märksõnad:

*Advokaat,  
prokurör,  
süüituse presumptsioon,  
apellatsioon,  
seadus,  
kuritegu,  
kohus.*

## II peatükk PÕHIÕIGUSED, VABADUSED JA KOHUSTUSED

**Paragrahv 8.** Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele sünnilt. Igaühel, kes on alaealisena kaotanud Eesti kodakondsuse, on õigus selle taastamisele.

Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kelleltki ei tohi veendumuste pärast võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab kodakondsusseadus.

**Paragrahv 9.** Põhiseaduses loetletud kõigi ja igaühe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.

**Paragrahv 10.** Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

**Paragrahv 11.** Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratatavate õiguste ja vabaduste olemust.

**Paragrahv 12.** Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

**Paragrahv 13.** Igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides. Seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest.

**Paragrahv 14.** Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

**Paragrahv 15.** Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toiminguga põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseaduse vastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.

**Paragrahv 16.** Igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kelleltki elu võtta.

**Paragrahv 17.** Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

**Paragrahv 18.** Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut alandavalt kohelda ega karistada. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele.

**Paragrahv 19.** Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.

**Paragrahv 20.** Igaühel on õigus vabadusele ja isikupuutumatusle.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

- 1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;
  - 2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks;
  - 3) kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorгани ette või tema pakkumiseku vältimiseks;
  - 4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorгани ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;
  - 5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;
  - 6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.
- Kelleltki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

**Paragrahv 21.** Igaühele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahi all pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase loata. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.

**Paragrahv 22.** Kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud oma süütust tõendama.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu.

**Paragrahv 23.** Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis oli jõus teo toimepanemise ajal.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista õiguserikkumise toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.

Kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks.

**Paragrahv 24.** Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt üle viia seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures.

Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi- või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise, kannatanu või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhud, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Igaühel on õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

**Paragrahv 25.** Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

**Paragrahv 26.** Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

**Paragrahv 27.** Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all.

Abikaasad on võrdõiguslikud.

Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.

**Paragrahv 28.** Igaühel on õigus tervise kaitsele.

Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuse hoolekannet.

Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

**Paragrahv 29.** Eesti kodanikul on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

Kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitseväe teenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamisel, loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kutseõpet ja abistab töötajaid töö leidmisel.

Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühinged ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

**Paragrahv 30.** Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

Seadus võib piirata mõne kategooria riigiteenistujate õigust tegelda ettevõtlusega ja koonduda tulundusühendustesse (paragrahv 31) ning õigust kuuluda erakondadesse ja mõnda liiki mittetulundusühendustesse (paragrahv 48).

**Paragrahv 31.** Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

**Paragrahv 32.** Igäühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igäühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus või selle suurus.

Igäühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.

Seadus võib üldistes huvides sätestada vara liigid, mida tohivad Eestis omandada ainult Eesti kodanikud, mõnda liiki juriidilised isikud, kohalikud omavalitsused või Eesti riik.

Pärimisõigus on tagatud.

**Paragrahv 33.** Kodu on puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse ega töökohta ega neid ka läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks või tõe väljaselgitamiseks kriminaalmenetluses.

**Paragrahv 34.** Igäühel, kes viibib seaduslikult Eestis, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigust vabalt liikuda võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, riigikaitse huvides, loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks.

**Paragrahv 35.** Igäühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks.

**Paragrahv 36.** Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välisriigile välja anda muidu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses sätestatud korras. Väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

**Paragrahv 37.** Igäühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Igäühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele vähemusrahvuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

**Paragrahv 38.** Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad.

Ülikoolid ja teadusasutused on seaduses ettenähtud piires autonoomsed.

**Paragrahv 39.** Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi.

**Paragrahv 40.** Igäühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igäühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust.

**Paragrahv 41.** Igäühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

**Paragrahv 42.** Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vaba tahte vastaselt koguda ega talletada andmeid tema veendumuste kohta.

**Paragrahv 43.** Igaühel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

**Paragrahv 44.** Igaühel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud seaduses sätestatud korras andma Eesti kodanikule tema nõudel informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mille väljaandmine on seadusega keelatud, ja eranditult asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud andmed.

Eesti kodanikul on õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Seaduse alusel võib seda õigust piirata teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on käesoleva paragrahvi lõigetes kaks ja kolm nimetatud õigused võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.

**Paragrahv 45.** Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

Tsensuuri ei ole.

**Paragrahv 46.** Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

**Paragrahv 47.** Kõigil on õigus ilma eelneva loata rahumeelselt koguneda ja koosolekuid pidada. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse tagamiseks ning nakkushaiguse leviku tõkestamiseks.

**Paragrahv 48.** Igaühel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Relvi valdavate, samuti sõjaväeliselt korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus.

Keelatud on ühinged, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.

**Paragrahv 49.** Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus.

**Paragrahv 50.** Vähemusrahvustel on õigus luua rahvuskultuuri huvides omavalitsusasutusi vähemusrahvuste kultuurautonoomia seaduses sätestatud tingimustel ja korras.

**Paragrahv 51.** Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid.

Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalikelt omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles.

**Paragrahv 52.** Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamisekeel on eesti keel.

Paikkondades, kus elanike enamiku keel ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seaduses sätestatud ulatuses ja korras kasutada sisemise asjaajamisekeelena selle paikkonna püsielanike enamiku keelt.

Võõrkeelte, sealhulgas vähemusrahvuste keelte kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

**Paragrahv 53.** Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama kahju, mis ta on keskkonnale tekitanud. Hüvitamise korra sätestab seadus.

**Paragrahv 54.** Eesti kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Kui muid vahendeid ei leidu, on igal Eesti kodanikul õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu.

**Paragrahv 55.** Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

# Ühiskonnaõpetuse 9. klassi üleriigilise tasemetöö läbiviimise ja hindamise juhend

**Töö kestab 45 minutit.**

Õpetaja tutvub tasemetööga ning läbiviimise ja hindamise juhendiga üks tund enne tasemetöö algust. Kui töö on alanud, ei tohi õpilasi enam suunata.

Töoga on kaasas EV põhiseaduse II peatükk, mida võib tasemetööd täites kasutada. Muid abimaterjale töö kirjutamise ajal kasutada ei tohi.

Töö kirjutamise ajal ei tohi üldjuhul ruumist lahkuda.

Töö kirjutatakse sinise või musta tindiga. Paranduste tegemisel ei tohi kasutada korrektorit. Vale vastus kriipsutatakse ühe joonega läbi ja õige vastus kirjutatakse loetavas käekirjas uuesti. Soditud vastus loetakse valeks. Kastid töö paremas servas on täitmiseks AINULT ÕPETAJALE.

Palun rõhutage õpilastele, et enne vastama asumist tuleb KOGU KÜSIMUS hoolikalt läbi lugeda.

Kõige viimane ülesanne tasemetöö lehel on lisaülesanne, mille täitmine ei ole õpilasele kohustuslik. ÕPILANE TÄIDAB LISAÜLESANDE PEALE PÕHITÖÖ LÕPETAMIST. Lisaülesande täitmata jätmise eest õpilane punkte ei kaota.

Lisaülesande punkte ei arvestata ka tasemetöö punktide arvestamisel ja märkimisel.

Tunni lõpus korjatakse tööd ära kõigilt õpilastelt korraga.

Töö esilehele märgib õpetaja kolme õppeveerandi ja töö hinded ning vabale reale täiendava teabe õpilase õpingute kohta (parandusõppel, logopeediline ravi, õpib lihtsustatud õppekava järgi, kodune keel on vene või muu keel).

Tasemetöö parandatakse punase tindiga. Tasemetöö variantide hindamiseks on koostatud hindamisjuhend koos vastuste võimalike variantidega. Avatud küsimuste puhul hinnatakse iga sisuliselt õige vastus punktiga (hoolimata sõnastuslikust erinevusest).

Tasemetöö hinnet arvestatakse ühe arvestusliku hindena õppeveerandis.

Hindeskaala aluseks on 60 tasemetöö maksimumpunkti (mitte 68 punkti koos lisaülesandega).

Hindamisel võetakse aluseks haridusministri 20. septembri 2000. aasta määruse nr 33 „Õpilaste hindamise kord” §10. Õpetaja võib õpilasele arvestusliku hinde panemisel protsendiskaalat muuta viis *protsenti* üles- või allapoole ning panna seega kas madalama või kõrgema hinde. Selle otsuse tegemisel võib aluseks võtta lisaülesande lahendatuse.

## **Punktide vastavus hinnete:**

54 – 60 punkti (90% – 100%)	— hinne 5
42 – 53 punkti (70% – 89%)	— hinne 4
30 – 41 punkti (50% – 69%)	— hinne 3
15 – 29 punkti (25% – 49%)	— hinne 2
0 – 14 punkti (0% – 24%)	— hinne 1

**ÜLERIIGILINE TASEMETÖÖ**

**ÜHISKONNAÕPETUS**

**9. KLASS**

**13. MAI 2003**

**Variant A**

**VASTUSED**

**1. Ühenda mõiste seletusega. Märki mõiste ette sobiv seletuse number.** 4 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

- |  |                                     |                   |
|--|-------------------------------------|-------------------|
| 1) Parlamendi poolt kinnitatud riigi tulud ja kulud                      | <input type="checkbox"/>            | põhiseadus        |
|  | <input type="checkbox"/>            | ametiühing        |
| 2) Erakonnaliikmetest koosnev saadikute grupp Riigikogus                 | <input type="checkbox"/>            | apelleerimine     |
|  | <input checked="" type="checkbox"/> | tsensus           |
|  | <input checked="" type="checkbox"/> | diskrimineerimine |
| 3) Valimisõiguse piirang vanuse tõttu                                    | <input checked="" type="checkbox"/> | fraktsioon        |
|  | <input checked="" type="checkbox"/> | eelarve           |
| 4) Kellegi õiguste piiramine soo, rassi, rahvuse, usu jt tunnuste alusel | <input type="checkbox"/>            | naturalisatsioon  |

**2. Seleta mõisted.** 2 punkti

Kumbagi mõiste seletus annab 1 punkti.

Referendum – rahvahääletus (on vastuse kohustuslik element), üldrahvuslik hääletamine riigile tähtsas küsimuses. Mõiste iseloomustamine ebaõige näite kaudu ei loeta punkti vääriliseks. Vt põhiseadus §106.

Tolerantsus – sallivus, teistega arvestamine, meiega mittesarnanevate inimeste austamine.

**3. Tähista ristikesega loetelust kolm tegevust, mis ei ole seadusevastased.** 3 punkti

- Allkirja andmine Eesti elektrijaamade erastamise vastu
- Poliitiku pildumine tomatitega
- Altkäemaksu andmine
- Valitsuse kritiseerimine
- Kriminaalprotsessil advokaadi kaitse nõudmine

**4. Seleta tähendus ja too üks näide.**

4 punkti

Mõiste seletus annab 1 punkti. Näide annab 1 punkti.

Ühiskondlik liikumine – Ühiskondlik liikumine tekib mingi kindla probleemi lahendamiseks ja on ajutine, hõlmab suurt hulka erinevate vaadetega inimesi. (Vastus peaks sisaldama ajutist iseloomu ja kindla probleemi väljatoomist.)

Näide: iga õige vastus annab punkti, näiteks, sõjavastane liikumine.

Erakond – Erakonnal on kindel struktuur, liikmeskond ja ideoloogia, mis hõlmab kõiki ühiskonnaelu valdkondi, mille eesmärk on võimu taotlemine. (Vastus peaks sisaldama kas liikmeskonna või programmi märkimist.)

Näide: iga õige vastus annab ühe punkti, näiteks, Res Publica.

**5. Tähista ristikesega viis demokraatlikule riigile iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

Sõnavabadus

Üks ametlik ideoloogia

Seadusandliku, täidesaatva ning kohtuvõimu lahusus

Tsensuur

Vähemuste õiguste garanteerimine

Mitmeparteilisus

Rahvaalgatuslikud liikumised on keelatud

Eraelu puutumatus

**6. Märki väidete järele, millise võimu õiguste või kohustustega on tegemist.**

4 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

(President – P; valitsus – V; Riigikogu – RK; kohalik omavalitsus – KOV.  
Iga variant esineb üks kord.)

Kohustus korraldada tänavavalgustust ...**KOV**...

Õigus nimetada ametisse välissaadikuid ...**P**...

Õigus kinnitada ehk ratifitseerida välislepinguid ...**RK**...

Kohustus koostada riigieelarve ...**V**...

## 7. Täida lüngad.

6 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

Eesti Vabariigi president valitakse ...5... aastaks.

Täidesaatev võim Eesti Vabariigis kuulub ...valitsusele... .

Riigikogu liikmete arv on ...101... saadikut.

Riigikogu valimistel võivad osaleda ...18...-aastased .....

..... **EV kodanikud**... (kes?).

Kohaliku omavalitsuse volikogud valitakse ...4... aastaks.

**Lugeda õigeks ka kolmeks aastaks.**

## 8. Tähista ristikesega viis väidet, mis on iseloomulikud kodanikuühiskonnale.

5 punkti

Õigus koonduda mittetulundusühingusse

Kohustus kuuluda ametiühingusse

Õigus mõjutada riigivõimu demonstratsioonide ja allkirjade kogumisega

Eksisteerida võivad ainult riigikoolid

Vabadus astuda ja kuuluda erakonda

Õigus avaldada meelt Toompeal korraldatavas maameeste piketis

Tegutsemine ainult seadusega lubatud raamides

**9. Täida lüngad.**

5 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

Eestis tuleb tasuda kaupadelt ja teenustelt 18% ..... **käibemaksu**.

Aktsiisimaks on kehtestatud ... **bensiinile, mootorikütusele, alkoholile ja tubakale. Õpilane valib kaks näidet.** (missugustele kaupadele?).

Eestis kehtib ..... **proportsionaalne/võrdeline** ..... maksumäär.

Üksikisik peab oma töötasult maksma riigile 26% ..... **tulumaksu**.

**10. Märki ristikesega viis turumajandusele iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

Riik määrab toodete hinna

Majanduses esineb vaba konkurents

Kauba hind kujuneb nõudmise ja pakkumise tulemusena

Majanduses esineb omandivormide paljusus

Inimesed toodavad algeliste vahenditega eluks vajaliku

Kodanikel on õigus tegeleda ettevõtlusega

Inimeste edukus ja heaolu sõltub nende endi ettevõtlikkusest

**11. Leia põhiseaduse alusel viis ainult Eesti Vabariigi kodanikule kehtestatud õigust.** 5 punkti

- 1) Õigus valida Riigikogu
- 2) Õigus olla valitud Riigikogusse
- 3) Õigus kuuluda erakondadesse
- 4) Õigus teenida sõjaväes
- 5) Õigus riigi kaitsele välismaal viibides
- 6) Õigus igal ajal asuda Eestisse elama
- 7) Õigus teenida kõigis riigiametites
- 8) Õigus olla valitud kohaliku omavalitsuse volikogusse
- 9) Õigus avaldada omaalgatuslikku relvastatud vastupanu katsele muuta riigikorda

**12. Nimeta kolm tingimust, mis on esitatud Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejale.** 3 punkti

- 1) Vähemalt 15-aastane
- 2) Sooritama PS ja Kodakondsuse seaduse tundmise eksami
- 3) Eesti keele oskus algtasemel
- 4) Elanud Eestis vähemalt 5 aastat
- 5) Legaalne sissetulek
- 6) Lojaalsus Eesti riigile

**13. Vasta tekstikatke alusel küsimustele.** 3 punkti

*Kohtunikku on ajakirjanduses ja Kaitsepolitsei poolt süüdistatud altkäemaksu võtmises ja 18-aastase noormehe oma korteris kinnipidamises. Kohut ei ole veel toimunud. Kohtunik eitab talle esitatud süüdistusi.*

- 1) Missugust demokraatliku kohtupidamise põhimõtet on kohtuniku suhtes rikutud?

**Süütuse presumptsioon PS §22.**

- 2) Missuguseid inimõigusi on ajakirjandus kohtuniku suhtes rikkunud?

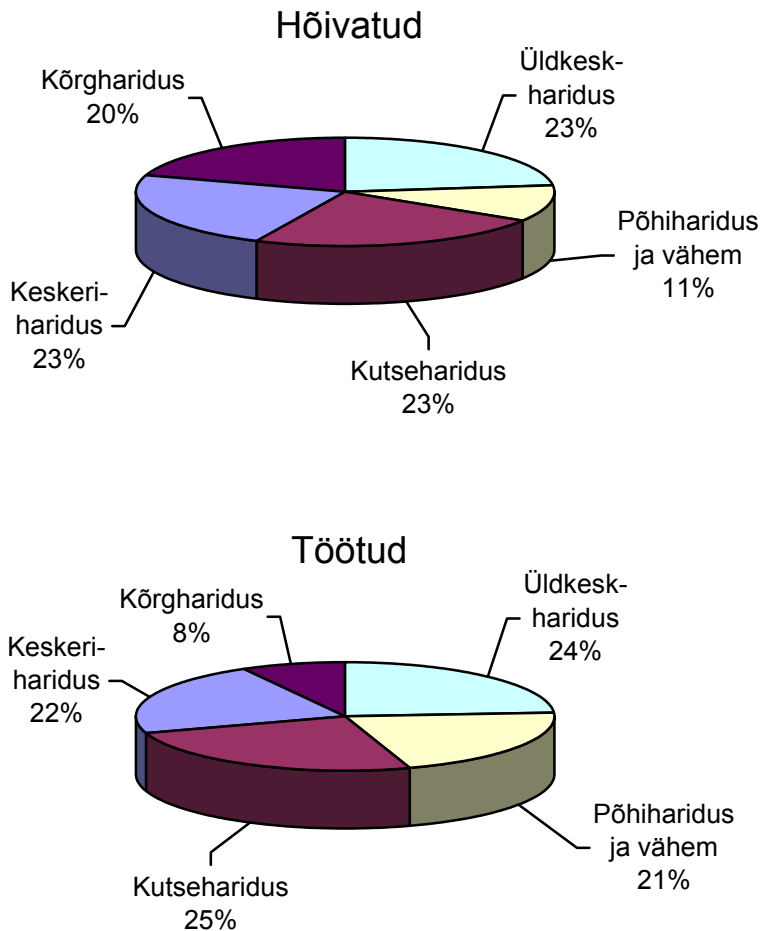
**Au ja väärikus, eraelu puutumatus.**

- 3) Põhjenda oma arvamust.

**Kuna kohtuprotsessi ei ole veel toimunud, ei ole ajakirjandusel õigus kohtunikku süüdistada. Igaühel on õigus au ja väärikuse kaitsele.**

**14. Diagramm: Hõivatud (töötavad inimesed) ja töötud protsentides aastal 2000 hariduse järgi.**

6 punkti



1) Millise haridusega inimesed olid 2000. a. tööturul kõige rohkem hõivatud? Leia kaks.

- a) keskeriharidusega 23%
- b) kutseharidusega 23% või üldkeskharidusega 23%

2) Millise haridusega inimesed olid 2000. a. kõige enam töötud? Leia kaks.

- a) kutseharidusega 25%
- b) üldkeskharidusega 24%

3) Too välja kaks põhjust, miks oli olukord tööturul just niisugune, nagu kirjeldatud sektordiagrammis.

**Iga asjakohane vastus on punktivääriline. Näiteks:**

- a) Ettevalmistatavad erialad ei ole kooskõlas tööturu vajadustega.
- b) Tööturg muutub kiiremini kui muudatused hariduses.
- c) Keskkooli lõpetanutel ei ole kutset tööturul konkureerimiseks.
- d) Kõik gümnaasiumi lõpetanud ei pääse kõrgkooli.
- e) Tänapäeval vajatakse eelkõige väga hea erialase ettevalmistuse ja kõrge kutsemeisterlikkusega töötajaid.
- f) Odavatel ning rasketel füüsilistel töödel rakendatakse endiselt põhija vähema haridusega inimesi.

## LISAÜLESANNE

8 punkti

Täidetakse peale põhitöö lõpetamist.

**Koosta jutuke, kasutades loetletud mõisteid loogilises seoses. Mõistete definitsioonide esitamine ei ole jutuke.**

**Iga märksõna (7) õige kasutamine loogilises seoses annab 1 punkti, jutukese terviklikkus 1 punkti.**

Märksõnad:

*Advokaat,  
prokurör,  
süüituse presumptsioon,  
apellatsioon,  
seadus,  
kuritegu,  
kohus.*

**ÜLERIIGILINE TASEMETÖÖ**

**ÜHISKONNAÕPETUS**

**9. KLASS**

**13. MAI 2003**

**Variant B**

**VASTUSED**

**1. Ühenda mõiste seletusega. Märki mõiste ette sobiva seletuse number.** 4 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

- |   |                                     |                  |
|---|-------------------------------------|------------------|
| 1) Õiguslik protseduur kodakondsuse saamiseks                               | <input type="checkbox"/>            | indiviid         |
|   | <input checked="" type="checkbox"/> | defitsiit        |
| 2) Riigi elanik, kellel on kodakondsus                                      | <input checked="" type="checkbox"/> | pluralism        |
|   | <input type="checkbox"/>            | lisaelarve       |
| 3) Seisukohtade, vaadete, teooriate paljususe ning mitmekesisuse ühiskonnas | <input type="checkbox"/>            | kompromiss       |
|   | <input checked="" type="checkbox"/> | kodanik          |
|   | <input type="checkbox"/>            | konsensus        |
| 4) Kauba või teenuse puudujääk  | <input checked="" type="checkbox"/> | naturalisatsioon |

**2. Seleta mõisted.** 2 punkti

Kumbagi mõiste seletus annab 1 punkti.

Fraktsioon – saadikute grupp või rühm Riigikogus või volikogus.

Kompromiss – kokkuleppe saavutamine, vastastikuse järeleandmisega saavutatud kokkulepe.

**3. Tähista ristikesega loetelust kolm tegevust, mis ei ole seadusevastased.** 3 punkti

- Kohtus valetunnistuse andmine
- Kodakondsuse vahetamise taotlemine
- Põhikooli õpilaste suitsetamine väljaspool kooli
- Eesti riigi kaitse taotlemine välismaal
- Riigi kulul põhihariduse omandamine

**4. Seleta tähendus ja too üks näide.**

4 punkti

Mõiste seletus annab 1 punkti. Näide annab 1 punkti.

Survegrupp – Konkreetse huvi põhjal organiseerunud grupp võimule surve avaldamiseks. Inimeste grupp, kes püüab avaldada poliitikutele survet oma eesmärkide saavutamiseks kindlas valdkonnas. (Kohtuslikud vastuse elemendid on ühine huvi ja surve avaldamine kui eesmärk.)

Näide: üürnike ühendus jne.

Kodanikuühiskond – Avaliku elu valdkond, kuhu kuuluvad mittepoliitilised kodanikuorganisatsioonid ja ühendused. Inimeste õigus vabalt koonduda mitmesugustesse ühendustesse, kaasalöömine seltsides, klubides jne eesmärgiga ennast teostada. (Kohustuslik vastuse element on kodanike eraalgatus.)

Näide: koduloolaste selts jne.

**5. Tähista ristikesega viis diktaatorlikule režiimile (autoritaarsed ja totalitaarsed riigid) iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

- Kõikide kodanike võrdsus seaduse ees
- Esiplaanile seatakse riiklikud huvid
- Inimõiguste eiramine/ignoreerimine/mittetäitmine
- Vabad, demokraatlikud valimised
- Rahval ei ole võimalust riigi juhtimises osaleda
- Inimõigused on tagatud
- Riik sekkub inimeste eraellu
- Rikutakse kodanike poliitilisi õigusi

**6. Märki väidete järele, millise võimu õiguste või kohustustega on tegemist.**

4 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

(President – P; valitsus – V; Riigikogu – RK; kohalik omavalitsus – KOV.  
Iga variant esineb üks kord.)

Õigus mitte välja kuulutada seadusi ...**P**...

Õigus otsustada, kuhu rajada uus veekeskus ...**KOV**...

Õigus kehtestada astmeline tulumaks ...**RK**...

Kohustus ja õigus arendada riiklikku teede- ja sidevõrku ...**V**...

## 7. Täida lüngad.

6 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

Eesti on riiklikult korralduselt ...**demokraatlik/parlamentaarne**... vabariik,  
kus kõrgema võimu kandja on kandja on ...**rahvas**...

Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub ...**Riigikogule**...

Riigikogusse saab kandideerida alates ...**21**... eluaastast.

Riigikogu liikmed valitakse ...**4**... aastaks.

Kohaliku omavalitsuse esinduskogu on ...**volikogu**...

## 8. Tähista ristikesega viis kodanikuühiskonnale iseloomulikku tunnust.

5 punkti

Kohustus olla riigikiriku liige

Kohustus kuuluda riiklikesse massiorganisatsioonidesse

Õigus väljendada oma arvamust

Vaba ajakirjanduse olemasolu

Riigivõimule surve avaldamine oma eesmärgi saavutamiseks

Mittetulundusühingute tegevus

Tegutsemine ainult seadusega lubatud raamides

**9. Täida lüngad.**

5 punkti

Iga õige vastus annab 1 punkti.

Riiki sisse- või väljaveetavalt kaubalt nõutakse .....**tollimaksu**.

Tööandja on kohustatud maksma riigile töötaja palgale lisaks 33%

.....**sotsiaalmaksu** ja töötaja ise 26% .....**tulumaksu**.

Aktsiisimaks on kehtestatud ... **bensiinile, mootorikütusele, alkoholile ja**

**tubakale. Õpilane valib kaks näidet.** (missugustele kaupadele?).

**10. Märki ristikesega viis turumajandusele iseloomulikku tunnust.**

5 punkti

**Palgad ja hinnad kujunevad vabalt**

Valitseb naturaalmajanduslik tootmine

**Hinnad kujunevad vastavalt nõudmise ja pakkumise vahekorrale**

**Igäühe edukus ja heaolu sõltub tema enda ettevõtlikkusest**

Kõik ettevõtted on riiklikus omandis

**Turg reguleerib kauba tootmist**

**Tarbijate valikuid mõjutab reklaam**

**11. Leia põhiseaduse alusel viis nii Eesti Vabariigi kodanikule kui ka alalise elamisloaga mittekodanikule kehtestatud õigust.** 5 punkti

- 1) Õigus valida kohalikku omavalitsust
- 2) Vt inimõigused ja põhivabadused PS II peatükk. Iga üksik õigus hinnatakse punktiga.
- 3) ...
- 4) ...
- 5) ...

**12. Nimeta kolm võimalust Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks.** 3 punkti

- 1) Sünniga
- 2) Naturalisatsioon
- 3) Erilised teened
- 4) Lapsendamine
- 5) Vanemad taotlevad lapsele

**13. Vasta tekstikatke alusel küsimustele.** 3 punkti

*Haigekassa on vähki põdeva naise raviks kulutanud üle 100 000 krooni. Nüüd soovib haigekassa seda raha tagasi. Naisel on olemas haigekassa kaart ja talle laieneb ravikindlustus. Kallis ravim on sundinud naise surmahaiguse taanduma. Samas on Eestis tuhandeid vähihaigeid, kes vajavad samuti raha.*

1) Kellele on tagatud Eestis tervisekaitse?

**Esmaabi kõigile. Tervisekaitse neile, kellel on haigekassa kaart või sõlmitud ravikindlustusleping.**

2) Missugust inimõigust on naise suhtes rikutud?

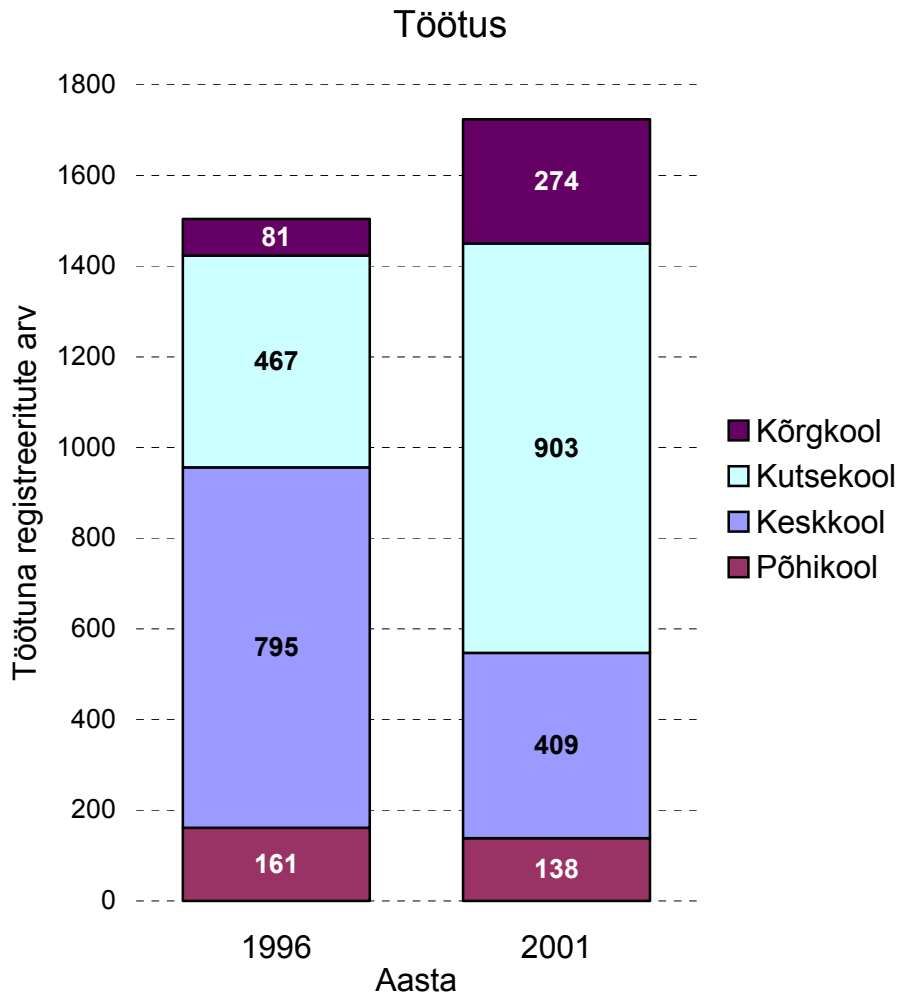
**Õigust elule, õigust arstiabile/tervisekaitsele.**

3) Põhjenda oma arvamust.

**Põhiseadus tagab tervisekaitse. Naisel on seaduslik õigus vähiravile. Kui riik ei suuda seda tagada, ei ole see haige süü.**

**14. Diagramm: Töötuna registreeritud koolilõpetajad Eesti tööturul aastatel 1996 – 2001 koolitüüpide järgi.**

6 punkti



1) Millist tüüpi koolide lõpetanute hulgas on töötute arv võrreldes aastaid 1996 ja 2001 vähenenud? Nimeta kaks.

- a) keskkool
- b) põhikool

2) Millist tüüpi koolide lõpetanute hulgas on töötute arv võrreldes aastaid 1996 ja 2001 kasvanud? Nimeta kaks.

- a) kõrgkool
- b) kutsekool

3) Too välja kaks põhjust, miks see nii on.

**Iga sisuliselt õige põhjendus loetakse punktivääriliseks. Näiteks:**

- a) Eestis on avatud erakõrgkoole, mille lõpetajad ei pruugi leida erialast rakendust.
- b) Keskeriharidus on asendatud rakenduslike kõrgkoolidega. Sel moel on kõrghariduse saanute arv järsult kasvanud. Kvalifikatsiooninõuded ei priigi olla ootuste tasemel.
- c) Hariduspoliitika ei suuda kaasa minna tööturu pidevalt muutuvate vajadustega vms.

## LISAÜLESANNE

8 punkti

Täidetakse peale põhitöö lõpetamist.

**Koosta jutuke, kasutades loetletud mõisteid loogilises seoses. Mõistete definitsioonide esitamine ei ole jutuke.**

**Iga märksõna (7) õige kasutamine loogilises seoses annab 1 punkti, jutukese terviklikkus 1 punkti.**

Märksõnad:

*Advokaat,  
prokurör,  
süüituse presumptsioon,  
apellatsioon,  
seadus,  
kuritegu,  
kohus.*